Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

Lettres persanes 11. Omstreden democratie in mondiaal perspectief

Pieter Boele van Hensbroek*

De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) lanceerde op 12 oktober 2007 een nieuw interdisciplinair themaprogramma 'Omstreden Democratie', gesteund door een zevental ministeries en adviesraden van de overheid en begeleid door een interessante inhoudelijke programmabeschrijving.[1] Doel van het programma is het democratieonderzoek te vernieuwen door juist de contingentie, kwetsbaarheid en diversiteit van democratieën centraal te stellen. Democratie wordt daarbij niet beschouwd als een vaststaand model, maar als 'contested concept', een serie praktijken en ideeën, soms met interne tegenstrijdigheden, die steeds in transformatie zijn en ter discussie staan.[2]

Dit idee van omstreden democratie krijgt speciale betekenis wanneer kwesties van democratie en democratisering buiten de westerse wereld onderzocht worden. We worden dan bijvoorbeeld geconfronteerd met de vraag op welke wijze opvattingen en praktijken van democratie mede bepaald zijn door hun specifieke historische en culturele context. Hoe wordt het debat over democratie aldaar bepaald door lokale opvattingen over zaken als het

* Docent Politieke filosofie, Faculteit Wijsbegeerte, Rijksuniversiteit Groningen en onderzoekscoördinator Centre for Development Studies van die universiteit.

1 De brochure van het programma Omstreden Democratie, omschrijving van de verschillende onderzoeken en ander nieuws zijn te vinden op de programmasite: <www.nwo.nl/nwohome.nsf/pages/NWOA_6UQFCN>.
In het programma werken samen: NWO Gebied Geesteswetenschappen en Gebied Maatschappij- en Gedragswetenschappen, ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit, ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling en Raad voor het Openbaar Bestuur.

2 Interessant is ook de zeer ruime begripsomschrijving van democratie die de Programmabeschrijving geeft: 'In zeer brede zin is democratie te omschrijven als een regeling van betrekkingen en verhoudingen waarin elementen als rechtszekerheid, vrijheid, gelijkheid en controleerbaarheid centraal staan, waarin besluitvorming plaatsvindt via overleg en procedurele instemming, en waarin machtsconflicten op vreedzame manier worden opgelost, ook als dit speelveld van legitieme conflictbeslechting zelf inzet is van strijd.'

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

goede leven, God, de mens, rechtvaardigheid, evenals door verschillen in maatschappijopbouw en in historische ontwikkelingsweg van de betreffende samenleving? En leveren deze verschillen ook wellicht interessante alternatieve democratieconcepties op? Deze kwesties zullen het onderwerp zijn van een van de studies binnen het Omstreden Democratie-programma met de titel *Democratic Imaginations in Global Perspective: Liberal Democracy and Its Contenders*, en zullen in dit artikel aan een eerste verkenning onderworpen worden.[3]

1 Mondialisering van democratische verbeelding?

Het Omstreden Democratie-Programma beargumenteert zijn inzet vanuit verschillende invalshoeken. Zo wijst het bijvoorbeeld op het historische feit dat democratie zelfs binnen West-Europa nog tot halverwege de twintigste eeuw allerminst onomstreden was. Ook wijst het op de veelheid van verschillen tussen gevestigde democratische systemen. Evenals op de steeds nieuwe kwesties die veelal onverwacht hernieuwde reflectie op democratie vereisen, zoals recentelijk de kwestie van dubbele nationaliteit, de kwestie van toekenning van speciale rechten aan bepaalde culturele minderheden, of de beoordeling van de enorme invloed van de media op het politieke proces. Democratie kan dus beter niet worden beschouwd als een eenduidig politiek model dat langzamerhand verwezenlijkt wordt in verschillende landen en te beginnen in het Westen. We zullen steeds te maken hebben met historisch contingente en hybride bouwwerken die doorlopend gerenoveerd worden en waarbij de conceptualisering zelf van democratie omstreden kan zijn. Democratieonderzoek zou deze constructies, de veranderingsprocessen en debatten daarover in beeld moeten brengen.

Wanneer we onze aandacht toespitsen op de enorme mondiale verbreiding van democratie in de laatste decennia, dan schept dit dynamische idee van democratie hoge verwachtingen. Immers, democratische systemen krijgen nu vorm in een veelheid aan maatschappijen, met elk hun specifieke geschiedenis, intellectuele tradities, sociale structuur en unieke agenda van problemen. Deze 'mondialisering van democratie', zo zou men verwachten, levert een verveelvoudiging van democratische inspiraties en vormen op. Het omgekeerde lijkt echter het geval te zijn. In plaats van verrijking en nieuwe inspiratie zien we in het internationale vertoog over democratie eerder normalisering en standaardisering. Het woord democratie verwijst doorgaans naar een standaard model waarin verkiezingen en com-

3 Het onderzoek betreft een verkennende studie en is slechts een klein deel van het hele Omstreden Democratie-programma. Het is op 1 september 2007 van start gegaan. Zie: <www.rug.nl/cds/asianNetworks/demIma>.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

petitie tussen meerdere partijen als de centrale kenmerken van democratie fungeren. We zien dit model in bijvoorbeeld de wereld van internationale organisaties en ontwikkelingssamenwerking, waar het gaat om het meten van democratie ten behoeve van indexen, of het stimuleren van democratie via ontwikkelingsprogramma's. Conceptuele en waarderingskwesties spelen hierbij nauwelijks meer een rol. De aandacht spitst zich geheel toe op vragen van implementatie, zoals op het identificeren van voorwaarden voor democratie, obstakels voor duurzame ontwikkeling van democratie en beleid om 'democratic governance' te bevorderen.[4]

Is een analyse van democratie in mondiaal verband vanuit het oogpunt van omstreden democratie dus misplaatst? Ik denk het niet. Al was het maar omdat democratie in tal van landen en situaties wel degelijk veel wordt bediscussieerd. In die discussies komen niet alleen implementatievragen, maar ook conceptuele en principiële vragen aan de orde. Bovendien hebben die discussies een lokale geschiedenis die veelal minstens honderd jaar teruggaat. Democratie was bijvoorbeeld een van de onderwerpen van discussie bij de eerste generatie nationalistische intellectuelen in Azië en Afrika in de negentiende eeuw. Wellicht is het eerder zo dat op het moment een heel aantal debatten en alternatieve visies niet goed over het voetlicht komt door het kapitaalkrachtig en luidruchtig optreden van internationale organisaties.

De studie *Democratic Imaginations in Global Perspective* beoogt voorbeelden van de mondiale diversiteit aan reflecties over democratie zichtbaar te maken, in eerste instantie via drie voorbeelden uit India, Korea en Ghana. Daarbij moeten overigens de verwachtingen ten aanzien van de opbrengst van de verkenning niet in te absolute termen worden gesteld. Het gaat niet om een zoektocht naar het geheel 'andere' denken over democratie, contrasterende beelden tegenover de 'westerse' democratievisie. Dat zijn onvruchtbare en empirisch gezien onhoudbare algemeenheden. Of de leerboeken over democratie na verkenningen van democratiedebatten buiten de westerse wereld herschreven moeten worden, moet nog blijken. Hopelijk kunnen ze worden verrijkt met nieuwe voorbeelden, verhelderende conceptualiseringen van, en argumentaties voor, democratische principes, overwegingen over sociale en culturele voorwaarden voor politieke democratie en dergelijke.[5]

4 Bijvoorbeeld de instituten Freedom House en International Foundation for Electoral Systems en de tijdschriften Journal of Democracy en Democracy at Large.

5 Het onderhavige onderzoek is niet primair gericht op het tonen van 'verschil', het is eerder een poging tot 'deprovincialiseren' van gangbare representaties van democratie. Vgl. het soort provincialiteit van sommige Franse leerboeken die de geschiedenis van de filosofie of van de wetenschap voornamelijk aan Franse bijdragen toeschrijven. De Europese reflectie op democratie heeft vooralsnog een voornamelijk Noord-Atlantische ervaringsbasis.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

2 Hoe democratische verbeelding te onderzoeken

Bij de verkenning van voorstellingen van politiek en democratie in vreemde streken is de verleiding groot, en misschien onvermijdelijk, om direct te vragen wat er dan wel zo bijzonder is aan de gevonden politieke opvattingen. Bij het lezen van niet-westerse denkers vallen veelal op het eerste gezicht herkenbare denkpatronen op: 'Is het idee van volksvergaderingen, *Mbongi*, beschreven door de Kongolese filosoof Wamba-dia-Wamba, niet een typisch voorbeeld van radendemocratie zoals in Europa rond 1900 gevonden wordt?' en 'Is het idee van Ubuntu van de Zuid-Afrikaanse president Mbeki niet een typisch geval van communitaristisch politiek denken?' Deze vragen lijken voor de hand te liggen omdat juist de belofte van het voorgestelde type onderzoek is dat de excursie in den vreemde ook nieuwe gezichtspunten ten aanzien van democratie oplevert. Als niet-westerse denkers in bekende categorieën kunnen worden ingedeeld, dan kunnen we wellicht al snel concluderen dat het met de mondiale diversiteit wel meevalt en dat we te maken hebben met een aantal universele varianten van politiek denken.
Toch zetten dit soort vroegtijdige vergelijkingen ons op een verkeerd spoor. Of de belofte van conceptuele en inhoudelijke verrijking ingelost wordt, kan pas worden beoordeeld na een serieuze hermeneutische exercitie. En juist die hermeneutische exercitie vereist dat we het onderzochte politieke denken niet bij voorbaat in de ons bekende categorieën indelen. De kern van het werk is juist om het betreffende politiek vertoog vanuit zijn eigen specificiteit, zijn eigen politieke thematiek en intellectuele dynamiek, te begrijpen. Deze strategie kent ten minste twee voordelen. Methodologisch stemt zij overeen met de vereisten van hermeneutisch verantwoord onderzoek. Inhoudelijk is het een strategie waarbij wij ons echt kunnen laten verrassen en varianten van politiek denken op het spoor komen die niet passen in onze stereotiepe beelden van 'andere culturen'. Laat ik beide punten kort toelichten.

Methodologisch deugdelijk onderzoek naar politiek denken moet mijns inziens drie stappen doorlopen. Allereerst een hermeneutische stap. We kunnen niet veronderstellen dat wij zomaar toegang hebben tot de aard van de gepercipieerde problemen, de betekenissen van gebruikte concepten en de 'pointe' van intellectuele interventies in andere historische of culturele contexten. Zulke toegang vereist een grondige discoursanalyse. Zowel de tekstuele samenhang moet in beeld komen als de handelingsprojecten

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

waar deze deel van zijn. De op Wittgenstein gebaseerde benadering van Quentin Skinner voor historisch onderzoek is hier zeer bruikbaar.[6]
Een tekst (delen van een tekst) wordt hier opgevat als taalhandelingen met een specifieke 'pointe', zowel in de wereld van de woorden als in de sociale wereld. De onderzoeker probeert de (althans een mogelijke) logica van de betreffende denkwereld tot leven te laten komen. Het is een exercitie van behoedzame reconstructie van de politieke teksten en de politieke handelingscontexten waar deze deel van uitmaken. Zowel het vertoog van de auteur als dat van het publiek van de teksten kan hier relevant zijn. Gemakkelijke en snelle lezing voldoet hierbij meestal niet. Thomas Kuhn vertelt in de inleiding van *The Essential Tension*, dat hij het idee van paradigma in onderzoek naar Aristoteles' natuurwetenschappelijke werk juist op het spoor kwam toen hij zich niet richtte op de stukken van diens teksten die heel helder leken, maar juist op de vreemde, tegenstrijdig lijkende delen ervan. Juist de logica daarvan te herkennen toonde hem Aristoteles' specifieke paradigma. Kuhn beschrijft dit als een revelatie: 'On a memorable (and very hot) Summer day the confusion melted as snow under a very hot sun [when I] discovered a new way to read a series of texts' namelijk vanuit hun eigen agenda, 'learning to think like the author'.[7]

Zoals ook in de literatuur over de hermeneutische methode wordt uitgewerkt, kan zulk onderzoek niet zonder een *Vorverständnis* van de kant van de onderzoeker van hetgeen onderzocht wordt.[8] Al is het maar om een selectie te maken van wat in het onderzoek betrokken wordt. Daarbij kan een *Vorverständnis* overigens in het onderzoek zelf weer kritisch tegen het licht worden gehouden.
Nadat de hermeneutische stap een solide voorstel voor interpretatie van vreemde politieke denkvormen heeft opgeleverd, kan, in een tweede stap, de logica van de posities verder worden geanalyseerd en eventueel vergeleken met andere politieke posities. Het hermeneutische startpunt van het onderzoek om politiek denken te begrijpen vanuit de eigen specificiteit, sluit dus niet uit dat *daarna* een analyse volgt van de kant van de onderzoeker. De onderzoeker kan in dat stadium, uiteraard met de nodige voorzichtigheid, weer veralgemeniserende begrippen toepassen, er kunnen dan

6 Q. Skinner, 'Meaning and Understanding in the History of Ideas', History and Theory 1969 8, p. 3-53. Herdrukt in J. Tully (red.) Meaning & Context. Quentin Skinner and His Critics, Cambridge: Cambridge University Press 1988, p. 97-118. Ik heb deze benadering eerder toegepast bij het onderzoek naar de geschiedenis van Afrikaans politiek denken: P. Boele van Hensbroek, Political Discourses in African Thought: 1860 to the Present, Westport: Praeger 1999.

7 T.S. Kuhn, The Essential Tension – Selected Studies in Scientific Tradition and Change, Chicago: Chicago University Press 1977, p. 10.

8 H.-G. Gadamer, Wahrheit und Methode, Tübingen: Mohr, 1999 [1960].

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

bijvoorbeeld typisch 'liberale', 'romantische' of 'racistische' kenmerken van politiek denken worden onderscheiden.[9] De relevante logica van politieke posities betreft zowel de conceptuele kant van de zaak als de politieke. Sommige politieke vertogen zijn zozeer aan een specifieke historische context gebonden dat hun ontstaan en vergaan zeer goed valt te verklaren vanuit het ontstaan of vergaan van die bijzondere omstandigheden.[10] Omgekeerd kunnen bepaalde vormen van vertoog in zeer verschillende historische situaties toch tot voorspelbare politieke stellingnamen leiden. De intellectuele logica van een vertoog in termen van rassen of van 'culturen' leidt bijvoorbeeld, ook waar het door de 'underdog' gebruikt wordt, veelal tot discriminatie van weer andere minderheden en mensen van gemengde afkomst.

Specifiek voor filosofisch onderzoek is dat het een laatste stap agendeert, namelijk die van kritische analyse. Daarbij hoeft die kritiek niet noodzakelijk geweld te doen aan het oorspronkelijke discours. Natuurlijk kan een onderzoeker de vraag stellen of een positie verenigbaar is met door haar of hem wenselijk geachte waarden, zoals gelijkheid, emancipatie of mensenrechten. Dat is niet verboden, echter veelal een anachronistische of een etnocentrische exercitie. Een interessantere kritiek is doorgaans een immanente kritiek. Dat wil zeggen een kritiek die een politiek vertoog meet aan de normen die het zelf formuleert. Politieke denkbeelden uit vreemde streken of tijden kunnen daarom heel wel kritisch worden onderzocht zonder dat die kritiek noodzakelijk anachronistisch of etnocentrisch hoeft te zijn.

Naast methodologische redenen is er een inhoudelijke reden om het 'andere' politieke denken allereerst vanuit zijn eigen specificiteit te begrijpen en niet direct in een vergelijkend perspectief met het 'westerse' te plaatsen. Ons beeld op de wereld is grondig vergiftigd met een reeks culturalistische stereotypen, die maar al te snel herbevestigd worden door vergelijkende studies. Het Verre Oosten zou 'confuciaans' zijn, het Midden-Oosten 'islamitisch', Afrika zou ergens diep onderhuids een geheel eigen collectieve identiteit hebben, en het Westen zou individualistisch, christelijk of juist seculier zijn. Op geografische megaschaal worden dan culturele karakteristieken herkend, gebaseerd op empirische beweringen waar veel te veel tegenvoorbeelden voor zijn om ze te handhaven. Toch blijven dat soort

9 De voor de hand liggende kritiek dat ik wel degelijk een bepaald democratiebegrip veronderstel en algemene begrippen uit de westerse traditie toepas op mijn exotische studieobjecten, is dus te gemakkelijk. Het gaat hier om fundamentele methodologische kwesties die in de literatuur over hermeneutiek al aan de orde gesteld zijn.

10 Zo vormde de periode van 'Mid-Victorian Optimism' rond 1860, met haar pogingen tot zogeheten 'benevolent' koloniale politiek een essentiële fase van vroeg Afrikaans nationalistisch denken, waarbij zelfs gedetailleerde ontwerpen voor op te bouwen moderne Afrikaanse staten werden gelanceerd. Toen de Britse politiek echter al snel racistischer en zelfzuchtiger werd, was het met die unieke stimulerende context en met dit nationalistische alternatief gedaan.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

generaliseringen ongekend populair. Maar zelfs al zouden er op mondiale schaal culturele patronen herkenbaar zijn, dan gaat het om heel algemene kenmerken. *Binnen* die cultuurgebieden is de diversiteit van tradities enorm groot. Daarom zullen interessante verschillen op een concreter niveau moeten worden gezocht. In het geval van politiek denken moet men kijken naar bewegingen en politieke denkers in een bepaald land, in een bepaalde periode of rond bepaalde cruciale debatten.

3 Drie casestudies

De casestudies die in mijn onderzoek naar verbeeldingen van democratie gekozen zijn, proberen zowel enkele politieke denkers en politieke bewegingen aan het woord te laten die in hun eigen maatschappij een relevante rol hebben gespeeld of spelen, als kwesties van meer algemene aard aan te snijden. De cases zijn zeer verschillend en tonen elk een andere wijze waarop onze reflectie op democratie mogelijk 'opgerekt' kan worden door de blik ook buiten de westerse wereld te richten. Zo staat bij de Indiase intellectueel Ambedkar het idee van een liberale politieke democratie zelf niet ter discussie, maar gaat het bijvoorbeeld om problemen van uitsluiting die de democratie ondermijnen. Welke voorwaarden moeten worden vervuld om democratische instituties te laten functioneren in situaties van historisch gewortelde sociale en culturele ongelijkheden? De Koreaanse debatten vestigen de aandacht op onverwachte historische en culturele bronnen van een democratische politieke cultuur, evenals op de specifieke conceptualiseringen die ons bekende democratische principes vanuit de Koreaanse intellectuele geschiedenis hebben gekregen. In de Ghanese traditie komt een interessante normatieve claim ten aanzien van democratietheorie aan de orde. Namelijk de claim dat traditionele democratische bestuursvormen principes van democratie hooghouden die in de westerse tradities gemarginaliseerd of miskend zijn. Voor elk van de casestudies geldt dat het om historisch zeer belangrijke intellectuelen of bewegingen gaat die ook in de actuele culturele en politieke debatten nog een rol spelen. Daarbij moet worden opgemerkt dat het hierbij om lopend onderzoek gaat – voor elk van de casestudies is nog slechts een verkennende studie gedaan in de vorm van literatuurstudie en interviews met vooraanstaande intellectuelen ter plaatse.

3.1 Bhimao Ramji Ambedkar en de dalit-politiek in India

Voor de hedendaagse politieke bewegingen van de kastelozen, de dalits, is B.R. Ambedkar nog steeds een intellectueel baken. Hij was zelf als 'onaanraakbare' getekend door de extreem discriminerende regels en praktijken

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

van het kastensysteem en profileerde zich als een van de uitgesproken opponenten van Mahatma Gandhi binnen de nationalistische beweging. Ambedkar wist zich via scholing op te werken en in het buitenland de universiteit te bezoeken. Hij studeerde zowel in Londen als in Berlijn en behaalde een doctorsgraad aan de London School of Economics. Toen hij in 1923 in India terugkeerde, werd hij opnieuw geconfronteerd met discriminatie en raakte sterk betrokken bij de zelforganisatie van de onaanraakbaren, die hij de *depressed classes* noemde. Ook binnen de onafhankelijkheidsbeweging voerde hij een heftige strijd tegen het kastensysteem en de dominantie van de brahmanen. Ambedkar was een hoogst scherpzinnig en interessant intellectueel: polemicus, wetenschapper en politicus, die uiteindelijk zelfs voorzitter werd van de commissie die de Indiase constitutie formuleerde. Zijn verzameld werk, *Writings and Speeches*, beslaat niet minder dan zestien delen.[11] Terwijl Gandhi zich vooral als nationalist en hindoe profileerde, maar dan wel een hindoe die de eigen traditie grondig wilde veranderen, zag Ambedkar de nationalistische beweging als van beperkte waarde, en de democratie als mislukt, wanneer het 'brahmanisme' en de marginalisering van de lage kasten en kastelozen niet opgeheven werden.
Voor de studie van democratisch denken is Ambedkar interessant vanwege de zeer scherpzinnige thematisering van de uitdagingen van sociale en culturele ongelijkheid voor een democratisch systeem. Zo pleitte hij voor een reeks arrangementen en garanties om de politieke insluiting van gemarginaliseerde groepen in de democratie mogelijk te maken. Voor- en nadelen van positieve discriminatie en van gereserveerde parlementaire zetels ten behoeve van achtergestelde groepen analyseerde hij minutieus. Hij vergeleek bijvoorbeeld twee methoden om parlementaire representatie van minderheidsgroepen zeker te stellen: enerzijds het houden van aparte verkiezingen onder grote minderheidsgroepen voor hun quotum aan zetels (*reserved electorates*) en anderzijds open verkiezingen met een beperkt aantal gereserveerde zetels per minderheid. De doelstelling van beide onderschreef hij: het garanderen dat minderheden feitelijk gerepresenteerd zijn in raden en parlementen. Ook beargumenteerde hij dat er geen principiele bezwaren zijn om de mogelijkheid te beperken dat verkiezingen ertoe leiden dat de lage kasten of klassen door elites van hogere kaste of klasse worden gerepresenteerd ('the right to representation', redeneerde hij, staat boven 'the right to represent'). Toch keerde hij zich tegen groepsgewijze verkiezingen. Een van de redenen die hij daarvoor gaf, is dat dit de betreffende minderheden eerder verder zou isoleren. De dominante partijen en elites

11 Babasaheb Ambedkar, Writing and Speeches, Bombay: Government of Maharashtra 1994. V. Rodrigues (red.), The Essential Writings of B.R. Ambedkar, New Delhi: Oxford University Press 2002.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

hoeven zich dan namelijk niets gelegen te laten liggen aan dat deel van het electoraat. En dat is anders wanneer wel door alle partijen om de gunst van dat electoraat kan worden gedongen.

Een andere interessante argumentatie van Ambedkar betreft de verhouding tussen de sfeer van recht en politiek, en die van maatschappelijke strijd van sociale bewegingen. Volgens Ambedkar vindt de belangrijkste strijd voor emancipatie niet in het parlement plaats, maar in de maatschappij en de cultuur. De strijd voor emancipatie moet uiteindelijk daar worden gewonnen en die strijd is zelf onderdeel van de strijd voor democratie. Hij noemde dat sociale en economische democratie. Het verwaarlozen van die dimensies van democratie kon volgens hem de hele democratie ondermijnen, en hij wees daarbij op Rusland, Italië, Spanje en Duitsland in zijn tijd, de eerste helft van de twintigste eeuw. De democratie was daar zwak en bedreigd omdat deze slechts formeel en politiek van aard was en vrijwel niets betekende voor grote gemarginaliseerde groepen. Voor India was dat een belangrijke les. Wanneer westerse liberalen verwachtten dat met zelfbestuur en algemeen kiesrecht de democratisering van de Indiase maatschappij een feit kon worden, dan vergisten ze zich. Een simpele procedurele democratie zou slechts tot emancipatie van een elite van hoogste kasten en klassen leiden, niet van de hele bevolking, en zou op den duur de politieke democratie zelf ondermijnen.[12]

Deze analyse van het emancipatievraagstuk leidde hem tot discussie en onderzoek van verschillende sociale, economische en culturele vraagstukken. Zo formuleerde hij een uitgebreide geschiedenis van het kastensysteem en analyseerde hij de samenhang tussen kaste en klasse.[13] Anders dan Gandhi, die de hindoemaatschappij inclusief de kastenverdeling wilde hervormen om haar zeker te stellen, liep Ambedkars analyse uit op een veel fundamentelere kritiek: de kritiek dat de culturele fundamenten van India geleverd door de kastenideologie van het hindoeïsme geheel moeten worden verworpen. Het idee dat mensen als gevolg van hun handelen in een vorig leven ongelijk zijn en dat zij dit lot behoren te dragen, is onverenigbaar met idealen van gelijkheid en emancipatie die inherent zijn aan democratie. Ambedkar voegde uiteindelijk de daad bij het woord en bekeerde zich publiekelijk met een grote groep volgelingen tot het boeddhisme – een affront voor veel hindoes. Hij stond een sociale versie van het boeddhisme voor die veel ontleent aan het marxisme. Bekeringen tot het boeddhisme spelen nog steeds een rol in hedendaagse dalit-bewegingen.

12 Rodrigues 2002, p. 62.

13 The Untouchables: Who Were They and Why They Became Untouchables?, New Delhi: Amrit Books 1948. 'Castes in India, Their Origin, Mechanism and Development', in: Indian Antiquity, August 1917 en 'Annihilation of Caste', Lecture, Lahore, 1936.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

3.2 De Minjung-beweging en Koreaanse intellectuele bronnen voor democratie

De Minjung- ('volk')beweging in de jaren tachtig werd algemeen gezien als de sleutel tot de democratische revolutie in Zuid-Korea in 1987. Terwijl de tweeduizendjarige, aaneengesloten geschiedenis van Korea als apart land slechts een paar zeer korte perioden van politieke vrijheid kende, heeft Zuid-Korea zich in snel tempo omgevormd tot een van de meest levendige democratieën van Oost-Azië. Hoe was dit mogelijk? Welke vertogen over politiek en democratie liggen er aan deze wending ten grondslag? En welke transformaties ondergaan deze vertogen in de huidige fase, door Koreaanse intellectuelen vaak aangeduid als 'Democracy after Democratisation'? De Koreaanse democratisering werpt interessante vragen op over de mogelijke culturele en sociale wortels van democratie, zoals die naar de verhouding tussen verschillende confuciaanse tradities en democratische waarden en, concreter, conceptualiseringen van democratische principes die in de Koreaanse taal en politiek-culturele tradities zelf geworteld zijn. Hedendaagse Koreaanse debatten over democratie zijn daarnaast ook binnen een Europese context relevant omdat in verschillende opzichten de Europese democratische ervaring misschien achterloopt op die van hedendaagse Koreanen. Te denken valt hier bijvoorbeeld aan de tendens tot 'democratie zonder volk',[14] of aan bedreigingen voor de democratie in een zeer geavanceerde informatiemaatschappij, waar enorme industriële conglomeraten (in Korea zijn dat de zogeheten *Chaebols,* zoals Samsung of Daewoo) een macht vertegenwoordigen welke die van de staat kan overvleugelen, en een enorme invloed hebben op het publieke domein.

Vanuit Europees perspectief is de geschiedenis van de democratie in Korea een curieus geval omdat schijnbaar 'uit het niets' een massale democratiseringsbeweging en vervolgens een levendige meerpartijendemocratie ontstond. Een invalshoek die kan worden gebruikt om hier licht op te werpen, is bestudering van de vertogen over democratie binnen Minjung en van de historische en culturele bronnen waar zij uit putten. Het vooronderzoek toont al dat de inspiratie voor democratisering historisch gezien haar oorsprong vond in verschillende korte perioden van heftige politieke activiteit. Het gaat dan om de legendarische en bloedig onderdrukte studentenopstand in de stad Kwangju in 1980, de democratische episode direct na het einde van de Japanse koloniale heerschappij in 1945 en de turbulente jaren tussen het einde van de laatste Koreaanse dynastie, *Choson*, en de Japanse

14 De situatie van 'democratie na de democratisering' (bedoeld wordt na de overwinning van de volksbewegingen in 1987) staat in Korea sterk ter discussie. Men vraagt zich onder meer af of de partijendemocratie zoals deze vorm heeft gekregen, niet belangrijke aspecten van de democratische inspiratie van destijds om zeep heeft geholpen.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

kolonisering in de laatste jaren van de negentiende eeuw. Als het begin van de – in politiek opzicht – nieuwe tijd wordt algemeen de opkomst van de negentiende-eeuwse Tonghak-beweging gezien.[15] Tonghak ('Eastern Learning') was oorspronkelijk een intellectueel-religieuze beweging in de jaren 1860, geïnitieerd door de excentrieke geleerde Ch'oe Che U (1824-1864). Ch'oe leverde een synthetiserende visie volgens welke God vertegenwoordigd is in elk mens, zodat allen in principe gelijk zijn en het confuciaanse kastensysteem dus illegitiem is. De ideeën over gelijkheid en sociale rechtvaardigheid vonden enorme weerklank in delen van het platteland. Zo kon Tonghak uitgroeien tot een enorme boerenbeweging, die landhervormingen en andere hervormingen eiste. Voor het democratieonderzoek is vooral de intellectuele boodschap van Tonghak interessant. Kennelijk zijn hier basiswaarden voor een egalitaire en democratische maatschappij geformuleerd, maar dan voortbouwend op een confuciaanse intellectuele erfenis. Welke begrippen, ideeën en idealen waren dit precies, en hoe verhouden deze zich tot de bekende democratische begrippen?

Naast Tonghak wordt door Koreaanse auteurs nog op een tweede intellectuele erfenis gewezen die voor het democratisch denken in Korea van belang is. Het gaat dan om de intellectuele en politieke cultuur van de *literati*. Korea was door de eeuwen heen een cultuur waar geleerdheid en geleerden in enorm aanzien stonden. Het systeem van selectie van ambtenaren via officiële examens gebaseerd op confuciaanse klassieken heeft daar zeker toe bijgedragen. De ambtenaren-*literati* vormden een aparte klasse, de *Jangban*, die centraal stond in de machtsuitoefening. De Koreaanse historicus Kim Sangjun spreekt van een systeem van 'Moralpolitik'.[16] De macht van het zwaard was doorgaans ondergeschikt aan die van de boeken (de confuciaanse klassieken en de verschillende scholen van interpretatie daarvan). Geleerden stichtten overal in het land scholen, die een niet-geringe invloed hadden in hun regio. Bovendien was er veel uitwisseling tussen deze scholen, zodat zij samen een publieke sfeer vormden waarin zowel zuiver intellectuele als maatschappelijke en politieke kwesties werden besproken. Deliberatie kon ook worden vertaald in politiek protest, bijvoorbeeld door petities die van school naar school gingen en ondertekend konden worden voor deze aan de politieke autoriteiten werden voorgelegd. De meest vergaande

15 Choi Jungwoon, The Gwangju Uprising. The Pivotal Democratic Movement that Changed the History of Modern Korea, Paramus, NJ: Homa & Sekey Books 2006. Choi Jang-Jip, Democracy after Democratization. The Korean Experience, Seoul: Humanitas 2005. K.M. Wells (red.), South Korea's Minjung Movement. The Culture and Politics of Dissidence, Honolulu: University of Hawaii Press 1995. Lee Namhee, The Making of Minjung. Democracy and the Politics of Representation in South Korea, Ithaka: University of Cornell Press 2007.

16 Kim Sangjun, 'The Genealogy of Confucian Moralpolitik and Its Implications for Modern Civil Society', in: Ch. Armstrong (red.), Korean Society, Democracy and the State, Londen: Routledge 2002.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

geïnstitutionaliseerde vorm van geleerdenprotest was het persoonlijk, met een bijl in de hand, aanbieden van een petitie aan de koning. De bijl symboliseerde de hoogste plicht van de geleerde, zijn bereidheid om te sterven, om de waarheid, het juiste gezichtspunt, publiekelijk te verdedigen.
Voor het democratieonderzoek is vooral het vertoog over politiek in deze wereld van *literati* interessant. Op welke wijze en met welke begrippen werd hier over kwesties als participatie, rechten, deliberatie en *accountability* gesproken? Verschillende ideeën die verwant lijken aan die welke ook Europeanen centraal achten binnen hun democratische tradities, speelden daarin een grote rol, zoals de begrippen 'Gan' (kritiseren, publiek protest aantekenen), 'Gong' ('Öffentlichkeit') en 'Ven' (humaniteit). Hoewel de Koreaanse maatschappij sterk hiërarchisch georganiseerd was, speelde een idee van gelijkheid toch een grote rol, namelijk het idee dat in principe iedereen het hoogste, het staatsexamen en uiteindelijk de status van confuciaanse wijze, kon bereiken. Zonder elk Koreaans begrip kort te willen sluiten met een ons Europeanen bekend begrip, is het duidelijk dat in Korea een complete wereld van politieke vertogen heeft bestaan die voor democratisch denken, in elk geval voor de Koreaanse ontwikkeling ervan, relevantie hebben. Een van de onderwerpen die verder onderzoek suggereren, is de vraag op welke wijze hedendaagse democratietheoretici dergelijke historische inspiraties verwerken in hun eigen theorie. De aandacht zal zich daarbij vooral richten op professor Cho Hee-yeon – voorheen een van de intellectuelen van de Minjung-beweging en tegenwoordig leider van een onderzoeksproject dat zich richt op Aziatische *civil society*-bewegingen en democratie. Cho geeft in zijn democratietheorie het begrip 'de-monopolisering' een centrale plaats.

3.3 Het idee van consensusdemocratie in de Ghanese intellectuele traditie

Mijn derde casestudie betreft de verschillende manieren waarop binnen de Ghanese intellectuele traditie de zogeheten Afrikaanse consensusdemocratie gereconstrueerd wordt en tegenover een liberaal democratiemodel wordt geplaatst. Afrikaanse intellectuelen hebben vaak de Afrikaanse consensusdemocratie als een eigen inheems model van democratie gepresenteerd. Het gaat dan veelal om een quasihistorische reconstructie van politieke vormen van vóór de koloniale tijd. De intellectuele geschiedenis van Goudkust (het huidige Ghana) toont deze vorm van democratiekritiek in verschillende varianten. Daarbij spitst de kritiek zich veelal toe op het idee van consensus.
Joseph Casely Hayford, een van de eerste nationalisten in de jaren negentig van de negentiende eeuw, schreef een gedetailleerde studie over poli-

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

tieke systemen van de Fanti en Ashanti.[17] De Engelsen hadden zich toen al als dominante factor in de Goudkust gemanifesteerd. Toch was de politieke context van vóór 1900, waarin Casely Hayford schreef, nog niet volledig koloniaal te noemen. Casely Hayford en zijn medestanders gingen ervan uit dat de Engelsen de Goudkust tot zelfbestuur zouden brengen en niet blijvend zouden koloniseren. Zijn reconstructie van de politieke systemen beoogde dan ook om een modernisering van inheemse vormen te bewerkstelligen 'from our own roots', vergelijkbaar met de Meiji-revolutie in Japan in 1867. Hij wilde aantonen dat de politieke orde van de Fanti eigenlijk al alle elementen bevatte die nodig zijn voor een modern en levensvatbaar politiek systeem: deliberatie, gerichtheid op de wet, *checks & balances* enzovoort. De westers opgeleide intelligentia, de zogenoemde 'educated elite', kon direct in het hernieuwde Afrikaanse systeem een plaats krijgen en volledig bijdragen aan een snelle ontwikkeling van Afrika.[18]

Deze optimistische reconstructieve agenda ging met de feitelijke kolonisering van rond 1900 verloren. In latere autoritatieve reconstructies van het traditionele systeem, bijvoorbeeld van J.B. Danquah in de jaren twintig, gaat het erom te bewijzen dat de traditie ook waardevolle elementen bevat en niet als 'primitief' te diskwalificeren is, zoals de kolonialen deden. De leiders van na de onafhankelijkheid, zoals Kwame Nkrumah, continueerden in eerste instantie het koloniale vertoog waarin Afrikaanse tradities als 'primitief' werden neergezet. Men bouwde aan het 'Nieuwe Afrika' en herbouwde niet het oude!

De reconstructies van traditionele systemen vinden we daarna vooral bij de Afrikaanse filosofen. De filosoof Kwasi Wiredu plaatst het idee van een Afrikaanse consensusdemocratie in een filosofisch debat over principes van democratie. De argumentatie van Wiredu, uiteengezet in zijn artikel 'Democracy and Consensus in African Traditional Politics: A Plea for a Non-Party Polity' (The Centenial Review 39/1, 1995), beoogt te bewijzen dat de principes van de Afrikaanse 'consensusdemocratie' superieur zijn aan die van de 'westerse' democratie. Daarmee heeft het argument direct ook een algemenere strekking: niet slechts Afrika behoort zich op het principe van consensus te richten, elke democratie zou dat moeten doen.

Wiredu legt een verband tussen consensus en het probleem van uitsluiting van minderheden en andersdenkenden. Het meerderheidsprincipe in de liberale democratie leidt tot een schending van wat als een universeel recht beschouwd kan worden: een stem hebben in de beslissingen die je

17 J.E. Casely Hayford, Gold Coast Native Institutions. With Thoughts upon a Healthy Imperial Policy for the Gold Coast and Ashanti, Londen: Frank Cass 1970 [1903].

18 Een voorbeeld van dit denken in termen van 'modernisation from indigenous roots' is de zogeheten Mankessim Declaration van de Fanti Federation, die een ambitieus ontwikkelingsplan formuleerde.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

eigen leven betreffen. Volgen we het meerderheidsprincipe, dan is die eigen stem niet gegarandeerd. Behoor je namelijk tot een minderheidspartij dan kan je stem legitiem worden genegeerd zonder dat je vanuit die positie ook maar enige effectieve invloed kan uitoefenen. Tenzij aan de waarde van consensus gewicht wordt toegekend, domineren meerderheidspartijen, de deliberatie. Daarmee wordt, aldus Wiredu, de basale intuïtie geschonden dat democratie meer is dan de formele erkenning als deelnemer aan een democratische procedure. Democratie bergt in zich het idee van een substantiële inclusie van eenieder – van een feitelijke inbreng kunnen hebben in de deliberatie. Consensus als waarde, als streven, moet in een democratie vorm krijgen.

Wiredu erkent dat consensus feitelijk veelal niet kan worden bereikt. Maar het streven naar consensus – consensus als 'regulatief idee' dus – verdedigt hij als een noodzakelijk principe. Het idee van consensus als regulatief idee impliceert dat in elk geval iedereen wordt gehoord, dat ook ieder zijn of haar overwegingen kenbaar kan maken om anderen eventueel te kunnen overtuigen. Ook zonder een eindtoestand van bereikte consensus leidt consensus als regulatief idee in een democratie in elk geval tot een toestand waarin ook minderheden werkelijk gerepresenteerd zijn in het deliberatieproces. Wiredu noemt een dergelijke 'substantiële representatie' een mensenrecht. Het miskennen van dat recht is een gevaar voor plurale samenlevingen omdat het tot uitsluiting van minderheden leidt.[19]

4 Conclusie

De drie casestudies van niet-westerse vertogen over democratie moeten aantonen dat er interessante varianten van democratisch denken zijn die binnen de reguliere discussies over democratie geen aandacht krijgen. Er zullen zeker ook andere voorbeelden te vinden zijn. Daarbij is de bewijskracht van de casestudies ook niet gegarandeerd. Het moet nog blijken of Wiredu's argumentatie voor consensus als een democratische basiswaarde uiteindelijk hout snijdt, of Ambedkars verbreding van de agenda van de liberale democratie werkt om uitsluiting van marginale groepen te voorkomen, en of Koreaanse intellectuelen alternatieve conceptualiseringen van democratische principes formuleren. De verkennende studie naar *Political Imaginations in Global Perspective* is geslaagd wanneer zij uitnodigt tot een verdere mondialisering van de democratietheorie. Zo'n mondialisering heeft twee kanten. Enerzijds kunnen de historische ervaringen met

19 Over hoe dit consensusprincipe en bijbehorende substantiële representatie feitelijk vormgegeven kan worden, zegt Wiredu niet veel. Wel is duidelijk dat hij een Angelsaksisch parlementair model bij zijn kritiek voor ogen heeft en niet, bijvoorbeeld, een Nederlands compromismodel.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

democratisering elders en de intellectuele arbeid die daarbij verricht is, de *mainstream*-democratietheorie verrijken. Anderzijds wordt aan het licht gebracht dat de reflectie op democratie op vele plaatsen vorm moet krijgen, gebaseerd op grondige evaluatie van lokale historische ervaring en lokale intellectuele geschiedenissen. Mondialisering in die tweede zin betekent mede een geografische diversificatie van democratieonderzoek en een versterking van lokale debatten en instituties die een intellectuele cultuur mogelijk maken. Het onderzoek verwijst aldus mede naar een andere praktijk van ontwikkelingssamenwerking in relatie tot democratie en democratisering, namelijk versterking van de intellectuele en politieke cultuur in wat het Prins Claus Fonds voor Cultuur en Ontwikkeling zo beeldend heeft aangeduid als 'zones of silence'. Een gemondialiseerde democratietheorie kent geen 'zones of silence'.